

under № 5177 from 01.03.2021, the purpose of which is the protection of property rights of persons that are violated as a result of armed aggression through the introduction of mechanisms of restitution, as well as the compensation for property damage that has been caused to victims of the armed aggression in accordance with international and European human rights standards, in particular the practice of the European Court of Human Rights.

References:

1. Additional Protocol I to the Geneva Conventions, 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/470>
2. Victims of the armed conflict in eastern Ukraine in 2014-2018 Kyiv 2019. URL: https://civilmplus.org/wp-content/uploads/2019/01/Web_Victim_A5_ukr.pdf.
3. Constitution of Ukraine, Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 URL: <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>
4. Criminal Enforcement Code of Ukraine: Law of Ukraine of July 11, 2003 № 1129-IV. URL: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>
5. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 № 4651-VI. URL: <https://rm.coe.int/16802f6016>

ОСОБИСТЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЯК ОДИН ІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ТРИМАННЯМ ПІД ВАРТОЮ

Безух І. Ю.

*здобувач четвертого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Із запровадженням нового КПК України на всіх стадіях кримінального провадження відбулось суттєве законодавче реформування. Реформи торкнулись і питань застосування запобіжних заходів.

Так, у новому КПК України зникли через застарілість та неефективність архаїчні запобіжні заходи, які були «успадковані» від СРСР, а

саме підписка про невіїзд, порука громадської організації або трудового колективу та нагляд командування військової частини. В той же час з'явилися принципово нові запобіжні заходи – це домашній арешт та особисте зобов'язання.

Доволі часто серед юристів-практиків можна почути про підписку про невіїзд, однак таке твердження не є вірним, бо хоча за своєю суттю ці запобіжні заходи схожі, але на цьому їх схожість закінчується.

При цьому, підписка про невіїзд лише зобов'язувала підозрюваного або обвинуваченого не відлучатися із зареєстрованого місця проживання (перебування або з тимчасового знаходження) без дозволу слідчого.

Так, в КПК 1960 року в ч. 3 ст. 148 було передбачено, що якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування. Втім, даний захід не був запобіжним, в зв'язку з чим з метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства законодавець відніс дану процесуальну дію до запобіжних заходів, і значно розширив перелік обов'язків особи, відносно якої застосовується вказаний захід. Можна також провести паралель із таким запобіжним заходом, як підписка про невіїзд, яка була передбачена в КПК 1960 року, проте, на відміну від особистого зобов'язання вона передбачала лише заборону відлучатися з постійного проживання чи тимчасового знаходження без дозволу слідчого.

Варто зазначити, що після прийняття КПК 2012 року, готувався законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів, однак право на життя у питанні особистого зобов'язання він так і не мав.

Пропонувалось внести зміни до ч. 1 ст. 178 КПК України та доповнити Кодекс новою статтею 180-1 КПК України, що передбачала собою запровадження таких видів запобіжних заходів, як підписка про невіїзд, та встановлюється можливість її обрання щодо підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочинів невеликої та середньої тяжкості. У той же час у законопроекті не враховано, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає такий вид запобіжних заходів, як особисте зобов'язання (п. 1 ч. 1 ст. 176, ст. 179 КПК).

При цьому, згідно висновку на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів)» запропоно-

ваний проектом вид запобіжного заходу повною мірою охоплював уже існуючий запобіжний захід у виді особистого зобов'язанням, а саме не відлучатися із населеного пункту, в якому підозрюваний, обвинувачений зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду. До того ж в разі невиконання такого зобов'язання до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 179 КПК України в редакції Закону № 1791-VIII від 20.12.2016).

Варто зробити висновок, що не завжди зміни в законодавстві – це щось нове, що започатковано та перейнято із практики ЄС, а лише просто вирвані статті з Кодексу 1960 року.

Разом з тим, все ж таки варто звернути увагу що альтернативного запобіжного заходу (особисте зобов'язання), відповідно до чинного КПК України.

Так, частиною 1 статті 179 КПК України передбачено, що особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 цього Кодексу.

Особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом, який полягає в обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вибір місця проживання, перебування, забезпеченні виконання покладених на нього процесуальних та інших, визначених законом і зазначених в особистому зобов'язанні, обов'язків.

Підставами для застосуванні запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. До таких дій зі сторони підозрюваного, обвинуваченого, засудженого належить: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжний захід застосовується тільки за клопотанням сторони обвинувачення та лише слідчим суддею під час досудового

розслідування чи судом під час судового провадження з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого.

У той же час, якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд застосує відповідних запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або декілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме: 1) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; 2) не відлучатися із начепленого пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю.

Наприклад, слідчий суддя Дніпровського районного суду м. Києва у рішенні від 15.02.2020 (справа № 755/14813/19) дійшов висновку про те, що прокурором належним чином обґрунтовано, що внаслідок обрання менш суворого запобіжного заходу, ніж тримання під вартою, ОСОБА_1 буде переховуватись від органів досудового розслідування та суду, незаконно впливатиме на свідків у кримінальному провадженні та іншим чином перешкоджатиме кримінальному провадженні. Суддя зазначив, що у даному питанні варто враховувати правову позицію, викладену в рішенні ЄСПЛ від 10.02.2011 у справі № 40107/02 «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), щодо обов'язку суду при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою розглядати можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів (п. 80). А відтак дійшов висновку, що запобігання будь-яких ризиків, пов'язаних з прибуттям підозрюваного на вимогу слідчого, прокурора, суду можливе і при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, з покладенням обов'язків визначених ч. 5 ст. 194 КПК України терміном на 2 місяці.

У іншому випадку, слідчий суддя Святошинського районного суду м. Києва від 12.02.2021 (справа № 759/2656/20) зазначив, що ОСОБА_1,

підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до 3 років, зареєстрований на території іншої області та в м. Києві, не має визначеного місця проживання, у зв'язку з чим може переховуватись від органів досудового розслідування, може незаконно впливати на свідків, а також може продовжувати вчиняти інші злочини, однак для запобігання вищевказаним ризикам найменш суворий запобіжний захід є достатнім, вбачається доцільним застосування стосовно ОСОБА_1 запобіжного заходу – особисте зобов'язання.

Застосування відносно ОСОБА_1 запобіжного заходу, як особисте зобов'язання знайшло своє доведення, зокрема обґрунтованість підозри та доведеність існування ризиків, а тому було задоволено клопотання слідчого із покладенням на ОСОБА_1 обов'язку.

У цих випадках, на нашу думку, так і відповідно до практики Верховного Суду, суд першої інстанції прийняв правильне рішення та врахував усі обставини при обранні запобіжного заходу, відповідно до ст. 178 КПК України, адже призначене покарання є співмірним протиправному діянню й достатнім для його виправлення та попередження нових злочинів і не може вважатися явно несправедливим внаслідок суворості.

На підставі вищевикладеного, варто зазначити, що законодавче реформування питань, пов'язаних із обранням, зміною запобіжних заходів (як пов'язаних, так і не пов'язаних з триманням під вартою) заслуговують значної уваги, адже будь-яке недотримання норм Закону може призвести до «явно несправедливого покарання» та означає не будь-яку можливу відмінність в оцінці виду та розміру покарання, а відмінність у такій оцінці принципового характеру.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 / Сайт ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 / Сайт ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>
3. «Харченко проти України» від 10.02.2011 / Сайт ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text